
جریان‌شناسی فرهنگی بعد از انقلاب اسلامی ایران (۱۳۵۷-۱۳۸۰)

زیر نظر سید مصطفی میرسلیم

مجری طرح: گروه تحقیق جهاد دانشگاهی

به سرپرستی کاظم خُورمهر

www.kelad.com

میرسلیم، مصطفی، ۱۳۲۱ - ،
جریان‌شناسی فرهنگی بعد از انقلاب اسلامی ایران
(۱۳۵۷-۱۳۸۰) زیر نظر سید مصطفی میرسلیم -
تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران (انتشارات باز).
۱۳۸۴.

۶۷۲ ص.

ISBN 964-8418-08-x: ۶۰۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۶۴۱] - ۶۵۱

۱. سیاست فرهنگی -- ایران. ۲. تجدید -- ایران.

الف. عنوان.

۹۵۵/۰۸۴

DSR۶۵/۹م۵

۸۲-۲۷۱۲۲م

کتابخانه ملی ایران



مرکز بازشناسی اسلام و ایران

جریان‌شناسی فرهنگی بعد از

انقلاب اسلامی ایران

(۱۳۵۷-۱۳۸۰)

زیر نظر سید مصطفی میر سلیم

شمارگان: ۳۰۰۰

نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۴

شماره نشر: ۱۱۶

قیمت: ۶۰۰۰ تومان

ناشر: انتشارات باز

شابک: X-۰۸-۸۴۱۸-۹۶۴

تهران: خیابان فلسطین،

ساختمان ۲۵۵، طبقه دوم،

کد پستی ۱۴۱۶۶

تلفن: ۸۸۹۵۳۸۶ - ۸۸۹۸۹۴۹

نمابر: ۸۸۹۸۹۴۸

این مجموعه، گزارش طرحی تحقیقاتی است که بنا به پیشنهاد معاونت فرهنگی اجتماعی مرکز تحقیقات استراتژیک، به تصویب دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی رسیده و با پشتیبانی و تأیید دبیرخانه، گروه تحقیق جهاد دانشگاهی به عنوان مجری طرح انتخاب شده است. نظارت بر اجرای طرح و ویراستاری محتوایی و صوری کل گزارش را معاون فرهنگی اجتماعی مرکز تحقیقات استراتژیک بر عهده داشته است.

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست مطالب

۲۹	دیباچه
۳۳	مقدمه
۳۷	طرح مسأله و گونه‌شناسی
۳۸	فصل اول : نخستین جریان‌های فکری - فرهنگی در آغاز انقلاب اسلامی
۳۹	۱- نسبت میان دین و حکومت
۴۰	۲- روحانیت - ولایت فقیه
۴۱	۳- اصول‌گرایی و درست‌آیینی یا تساهل و تسامح و رواداری
۴۱	۴- تأویل و باطنی‌گری یا تعبد به ظواهر و چارچوب‌های کلامی - فقهی
۴۲	۵- احکام راجع به زنان و خانواده
۴۳	۶- هنر، زیباشناسی و ورزش و ...
۴۴	۷- تخصص و تعهد / لیاقت عرفی یا صلاحیت مکتبی
۴۴	۸- نظام آموزشی عرفی یا اسلامی
۴۷	۹- حقوق و آزادی‌ها
۵۶	رویکرد چپ مارکسیستی
۶۴	رویکرد ملت‌گرایی (و قوم‌گرایی)
۶۶	رویکرد نوگرایی غیردینی
۷۹	۱- مروری بر مواردی از این رویکرد طی اسفند ۱۳۵۷ تا پایان ۱۳۵۸
۸۰	رویکرد دین‌گرایی
۸۰	۱- بهبودگرایی
۸۰	الف) مرتضی مطهری
۸۱	۱- از تحصیلات تا فعالیت‌ها
۸۱	۲- جهت‌گیری سیاسی - عقیدتی در فعالیت فکری و فرهنگی مطهری و منشأ آن

- ۸۱- ۳- مواجهه با مادیگری به عنوان مهم‌ترین رقیب مسلکی برای اسلام
- ۸۲- ۴- حشر و نشر با نواندیشان دینی و دانشگاهیان
- ۸۳- ۵- تبیین نسبت خدا و طبیعت، و توحید با تکامل
- ۸۳- ۶- تنوع فعالیت قلمی تا عرصه ادبیات داستانی
- ۸۴- ۷- مسأله حجاب و قابلیت انعطاف تازه
- ۸۵- ۸- عقل‌گرایی کلامی و فقهی
- ۸۶- ۹- روحانیت شیعه؛ عوامزدگی و دیگر آفت‌ها
- ۱۰- ۱۰- امر به معروف و نهی از منکر؛ محملی برابر خشونت و مداخله در حریم خصوصی مردمان
- ۸۸- ۱۱- معرفت‌شناسی اجتهاد و ضرورت تجزّی در آن
- ۸۸- ۱۲- احیای دین؛ نیازمند تکامل علم و دین و درک مقتضیات
- ۸۹- ۱۳- برنامه پژوهشی مطهری
- ۹۰- ۱۴- دیده‌بان حوزه (از مجله زن روز تا سینما)؛ (دفاع از احکام فقه اسلامی در برابر تغییر قوانین مدنی راجع به زن و خانواده)
- ۹۱- ۱۵- تحجر و استبداد مذهبی دو عامل گریز مردم از دین
- ۹۳- ۱۶- مطهری و نظریه تساهل در باب نجات و رستگاری مردمان
- ۹۵- ۱۷- مطهری و مردم سالاری
- ۹۶- ۱۸- مطهری و تحریفات عاشورا
- ۹۷- ۱۹- عقل؛ پیامبر باطنی خدا
- ۹۷- ۲۰- دین و آزادی
- ۹۸- ۲۱- آزادی فکر و عقیده در اسلام
- ۹۹- ۲۲- آزادی منکران دین و احزاب غیراسلامی
- ۱۰۰- ۲۳- هر کتاب ضد دینی جزو کتب ضلال نیست
- ۱۰۱- ۲۴- حکومت و روحانیان
- ۱۰۱- ۲۵- اسلام، لیبرالیسم (به مفهوم اولیه آزادی خواهی) و سوسیالیسم اخلاقی
- ۱۰۲- ۲۶- جمهوری اسلامی، دموکراتیک نیز هست
- ۱۰۲- ۲۷- مطهری چگونه آزادی خواهی را با اصول‌گرایی جمع کرده است؟ (مبانی معرفت‌شناختی مطهری)
- ۱۰۳- ۲۸- مطهری و سید احمد خان هندی
- ۱۰۵- ۲۹- مطهری و اقبال لاهوری
- ۱۰۶- ۳۰- مطهری و بازرگان

۱۰۸	۳۱- مطهری و علی شریعتی
۱۰۹	۳۲- مطهری و گروه فرقان
۱۱۲	ب) سید محمود طالقانی
۱۱۲	۱- از تحصیلات تا فعالیت‌ها
۱۱۳	۲- مردم سالاری و جلب مشارکت مخالفان و گروه‌های غیر اسلامی در اداری کشور
۱۱۴	۳- قبول مطالبات مردم و پرهیز از مقابله با مردم
۱۱۴	۴- رحمت عام اسلامی (نفی تحمیل عقیده، سلب آزادی و استبداد مذهبی)
۱۱۴	۵- پرهیز از احساسات مفرط و طرز تفکر خوارجی در دین
۱۱۵	ج) ابوالحسن بنی‌صدر
۱۱۵	۱- زندگی سیاسی در دوره قبل از انقلاب اسلامی
۱۱۶	۲- رویکردهای فکری - فرهنگی
۱۱۶	۱-۲- روش شناخت توحیدی
۱۱۸	خلاصه پنج اصل
۱۲۳	۲-۲- نفی تراکم قدرت و روابط سلطه (موازنه عدمی)
۱۲۳	۳-۲- نفی غربزدگی و غربگرایی (مقابله با هجوم فرهنگی)
۱۲۶	۴-۲- تعمیم اجتهاد
۱۲۶	۵-۲- تعمیم امامت
۱۲۶	۶-۲- مشارکت مردم، نفی تمرکز و آقا بالاسری
۱۲۶	۷-۲- نظارت مردم
۱۲۷	۸-۲- انتقاد پذیری و آزادی انتقاد
۱۲۷	۹-۲- مخالفت با کیش شخصیت و مقدس شدن قدرت
۱۲۹	۱۰-۲- حکومت اسلامی؛ حکومت عقیده و نه حکومت بر عقیده
۱۲۹	۱۱-۲- حکومت؛ ابزار دین و عقیده و نه دین؛ ابزار حکومت
۱۲۹	۱۲-۲- جلوگیری از پیدایش طبقه جدید و خاصه گرایی
۱۳۰	۱۳-۲- اقتصاد توحیدی
۱۳۱	۲- رویکرد حاکمیت مکتبی - فقهی بر جامعه
۱۳۱	الف) مؤتلفه اسلامی
۱۳۳	اتمام حجت
۱۳۶	ب) روحانیت مبارز و مدرسین حوزه
۱۴۱	ج) حزب جمهوری اسلامی
۱۵۰	د) سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی

ه) سایر حرکتها و گروهها و انجمن‌های دین‌گرا و خواهان حاکمیت مکتبی - فقهی بر

جامعه

۱- مواجهه قضایی با مخالفان، مطبوعات و رفتارهای مغایر با معتقدات دین‌گرایی فقهی ۱۵۲

۲- گروه‌هایی که با عنوان حزب الله شناخته شدند ۱۵۶

۳- پاکسازی، گزینش و جداسازی اسلامی ۱۵۷

۴- سیاست خارجی انقلابی - اسلامی، صدور انقلاب و مبارزه بی‌امان با آمریکا ۱۵۸

۵- جامعه اسلامی دانشگاهیان ایران ۱۶۰

۶- انجمن‌های اسلامی دانشجویی و انقلاب فرهنگی ۱۶۹

۱-۶- اسلامی شدن برنامه‌های درسی و علوم انسانی (براساس نگرش بغایت منفی به نظام

آموزشی نوین و علوم جدید) ۱۷۱

۲-۶- اسلامی شدن فضا و مناسبات دانشگاه (براساس نگرش بغایت منفی به دانشگاه قبل از انقلاب) ۱۷۳

۳-۶- اسلامی کردن گزینش استاد و دانشجو ۱۷۵

۴-۶- اسلامی کردن مدیریت دانشگاه‌ها با الگوی متمرکز - عقیدتی و تحت مراقبت نظام ۱۷۷

۵-۶- تبدیل نظام دانشگاهی به نظام جهادی ۱۷۸

رویکردهای دینی نوگرا (تجددخواهی دینی) ۱۸۰

۱- بازرگان، نهضت آزادی و انجمن اسلامی مهندسين ۱۸۱

۱-۱- پرهیز از خشونت به عنوان عمل انقلابی ۱۸۳

۲-۱- عفو و رحمت عمومی ۱۸۴

۳-۱- جمهوری دمکراتیک اسلامی ۱۸۵

۴-۱- لیبرالیسم مذهبی و حقوق و آزادی افراد و گروه‌ها ۱۸۵

۲- نهضت خدایرستان سوسیالیست ۱۸۷

۱-۲- پیشینه ۱۸۷

۱-۱-۲- از خداگرایی دئیستی چپ تا تعبیر ایدئولوژیک و آرمانشهری از اسلام ۱۸۸

۲-۱-۲- پوپولیسم [عوام‌گرایی] سیاسی ۱۸۹

۲-۲- جنبش انقلابی مردم مسلمان ایران (جاما) ۱۹۰

۱-۲-۲- وصف و ارزیابی کلی مواضع سوسیال دمکراسی در آرمانشهر دینی - انقلابی ۱۹۰

۲-۲-۲- لیبرالیسم آزادی‌خواهی فرهنگی و سیاسی ۱۹۳

۱-۲-۲-۲- سلب آزادی، تحمیل عقیده و یکسان‌سازی فرهنگی ۱۹۳

۲-۲-۲-۲- انحصار ۱۹۳

۲-۲-۲-۲- انقلاب فرهنگی ۱۹۳

۲-۲-۲-۲- اختناق ۱۹۵

- ۱۹۶ ۲-۲-۵- خوشنوت
- ۱۹۸ ۲-۲-۶- فرمالیسم، قشریگری، واپسگرایی و جزمیت
- ۱۹۹ ۲-۲-۷- تنگ نظری و تکفیر
- ۲۰۰ ۲-۲-۸- قضای شرعی - انقلابی به جای دادگستری عرفی
- ۲۰۱ ۲-۲-۹- لایحه قصاص
- ۲۰۱ ۲-۲-۱۰- صدای پای فاشیسم
- ۲۰۲ ۲-۳- جنبش مسلمانان مبارز و هفته نامه امت
- ۲۰۲ ۱-۳- وصف و ارزیابی کلی مواضع؛ آرمانشهر مکتبی در هاله‌ای از تناقض‌نمایی و ابهام
- ۲۰۲ ۲-۳- مواضع چپ و ایدئولوژی انقلابی - اسلامی (مبارزه با توطئه‌های امپریالیسم و پایگاه‌های داخلی آن)
- ۲۰۳ ۲-۳-۱- ریشه بحران‌ها در توطئه سرمایه‌داران و ضرورت خلع ید قاطع و انقلابی از آنها
- ۲۰۳ ۲-۳-۲- دین یک ایدئولوژی چپ سیاسی - انقلابی است و نه صرفاً رابطه شخصی با خدا و امر اخلاقی مجرد
- ۲۰۴ ۲-۳-۳- وحدت روشنفکران متعهد و روحانیان مبارز و آگاه و تصفیه روحانیت از روحانی نمایان و مرتجعان
- ۲۰۵ ۲-۳-۴- پیگیری قاطع آرمان‌های انقلابی - مکتبی با حمایت امت مسلمان و مبارز و رهبری امام (به جای روش‌های لیبرال دمکراسی غربی و فرهنگ لیبرال بورژوازی)
- ۲۰۶ ۲-۳-۵- بسیج عمومی و شورایی با جهتگیری ضد سرمایه‌داری و ضد امپریالیستی و پیشبرد جنگ علیه رژیم متجاوز بعثی (به جای عمده کردن آزادی و دمکراسی با الگوهای لیبرال و غربی)
- ۲۰۹ ۲-۳-۳- عنوان کردن آزاد بخوامی، انسان‌گرایی و عام‌گرایی با ادبیات مکتبی مبهم و متناقض نما
- ۲۱۳ ۲-۳-۱- آزادی مکتبی و انقلابی
- ۲۱۳ ۲-۳-۲- حکومت مکتبی و نه لیبرال دمکراسی (اداره جامعه توسط شورایی انقلابی - ایدئولوژیک نه به صورت دمکراسی پارلمانی)
- ۲۱۴ ۲-۳-۳- دفاع از شورای انقلاب و روحانیان مبارز و نهادهای انقلابی - مکتبی در مقابل لیبرال‌های ملی و مذهبی (مبارزه با دولت موقت، نهضت آزادی و بنی صدر)
- ۲۱۴ ۲-۳-۴- موافقت با حرکت انقلاب فرهنگی و انتقاد از نحوه اجرا و هدایت آن
- ۲۱۶ ۲-۳-۵- نیروهای مکتبی در مرحله کسب صلاحیت‌اند نه جایگزینی و کسب قدرت
- ۲۱۷ فصل دوم: جریان‌شناسی فکری - فرهنگی دهه ۶۰ تا قبل از قبول آتش بس جنگ
- ۲۱۹ تحمیلی
- ۲۱۹ غلبه رویکرد دین‌گرای معتقد به حاکمیت فقهی - مکتبی

- ۲۲۲ آغاز بهره‌ای اختلافات در میان دین‌گرایان
- ۲۲۲ تأکید بر رعایت منطق و قانون‌گرایی اسلامی در برخورد با مخالفان
- اولین نمونه‌های تمایز چپ و راست سیاسی در برخورد با مسائل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی
- ۲۲۳ الف) اختلاف مجاهدین انقلاب اسلامی با نماینده امام
- ۲۲۳ ب) روحانیت مبارز، روحانیون مبارز و جناح میانه
- ۲۲۴ ج) فرهنگ‌گرایان به دور از منازعات سیاسی - اعتقادی
- ۲۲۵ نوگرایی کلامی و معرفت‌شناختی
- ۲۲۷ الف) محمد مجتهد شبستری
- ۲۳۱ ب) عبدالکریم سروش
- ۲۳۶ ج) حلقه کیهان فرهنگی
- ۲۳۹ پسانوگرایی مؤتلف با دین‌گرایی سنتی و چالش نوگرایان دینی با آن
- ۲۴۸ ظهور مجدد گفتمان سکولار با وجود حاکمیت گفتار دین‌گرایی
- ۲۴۸ الف) آدینه
- ۲۴۹ ۱- نقد سینمای انقلاب اسلامی
- ۲۵۰ ۲- جستجوی معنا و هویت در میراث و ادبیات ملی و نه در شریعت و مذهب
- ۲۵۲ ۳- انعکاس اخبار تعطیلی و لغو امتیاز برخی مطبوعات
- ۲۵۳ ۴- آزادی قلم و حقوق صنفی و حرفه‌ای نویسندگان
- ۲۵۳ ۵- نقد و بررسی‌های سیاسی - اجتماعی
- ۲۵۳ ب) دنیای سخن
- ۲۵۴ ۱- نقد چپ بر مبنای دفاع از آزادی (قبل از تحولات شوروی)
- ۲۵۵ ۲- طرح مشکلات و محدودیتهای اهل قلم در ایران
- ۲۵۶ ۳- نوآوری و عبور آگاهانه از سنت (نقی جدلی سنت)
- ۲۵۶ ۴- نقد سینمای بعد از انقلاب اسلامی
- انعکاس گفتمانهای فرهنگی در درون حوزه و به وجود آمدن رویکردهای متفاوت
- ۲۵۸ فرهنگی در میان حوزویان
- ۲۵۸ [مقایسه‌ای میان مجله حوزه و مجله نور علم]
- ۲۵۹ ۱- اصلاح حوزه و روحانیت
- ۲- همکاری علمی روحانیان با دانشگاهیان و تجدّدخواهان و صاحب‌نظران خارج از حوزه
- ۲۵۹ ۳- حریت فکری و اصلاح طلبی

- ۴- پرهیز از تحجر و زمان شناسی ۲۵۹
- ۵- توجه به مصالح روز ۲۶۰
- ۶- ساده زیستی ۲۶۱
- ۷- نقدگرایی و انتقاد پذیری و اجتناب از متملق پروری به جای حمایت از صاحب نظران مستقل و آزاد ۲۶۱
- ۸- به رسمیت پذیرفتن دانشگاهیان و استقلال نظر و عمل آنها ۲۶۲
- ۹- طرح برخی مباحث کلامی - معرفت شناختی در فلسفه فقه ۲۶۲
- ۱۰- عقل گرایی اسلامی ۲۶۳
- ۱۱- واقع گرایی اسلامی و به رسمیت شناختن زندگی دنیوی ۲۶۳
- ۱۲- مشارکت و حقوق زنان ۲۶۳
- ۱۳- اندیشه آزادی و آزادی اندیشه ۲۶۴
- ۱۴- اصل تنوع آرا و افکار و اندیشه ها (مقدمه ای برای تکثرگرایی) ۲۶۴
- ۱۵- لزوم فضای باز برای طرح انتقادات ۲۶۴
- ۱۶- مردم سالاری دینی ۲۶۵
- ۱۷- طرح مبانی فقهی برای نظریه تساهل در معنای مسلمان و کافر ۲۶۵
- ۱-۱۷- هر غیر مسلمانی کافر نیست ۲۶۵
- ۲-۱۷- انکار ضروریات دینی لزوماً به معنای کفر نیست ۲۶۶
- ۳-۱۷- آثار و پیامدهای حربه تکفیر ۲۶۶
- ۴-۱۷- آزادی عقیده به جای خشونت بر سر عقیده ۲۶۷
- ۵-۱۷- مخالفت ریشه ای اسلام با حربه تکفیر ۲۶۷
- ۶-۱۷- مصلحت گرایی اسلامی ۲۶۷
- ۱۸- ناب گرایی و مجله نور علم ۲۶۸
- فصل سوّم: جریان شناسی فکری - فرهنگی مربوط به دوره پس از جنگ تحمیلی ۲۷۱
- مقدمه ۲۷۱
- ژورنالیزم حرفه ای ۲۷۶
- دین گرایان میانه رو ۲۷۹
- گروه الف) (مهاجرانی و...) ۲۷۹
- پیام درباره انتشار کتاب کفر آمیز آیات شیطانی ۲۸۲
- گروه ب) (حجتی کرمانی و...) ۲۸۷
- گروه ج) (محمد جواد لاریجانی) ۲۹۲
- دین گرایان اصول گرا ۲۹۴

- گروه الف) (کیهان، صبح و...) ۲۹۴
- ۱- تخطئه کامل روشنفکری ایران ۲۹۵
- ۲- تخطئه نخستین مطبوعات روشنفکری و عرف‌گرا در اواخر دهه ۶۰ ۲۹۵
- ۳- تخطئه روشنفکران دینی کنونی در طرح «عصری کردن دین» و مخالفت با مدیریت فقهی (به عنوان تکرار گفتارهای آبای روشنفکری ایران در آستانه مشروطه) ۲۹۶
- ۴- روشنفکری دینی مبتلا به التقاط بود و سهم آن در غرب‌زدگی ایران شاید بیش از روشنفکری لائیک بود ۲۹۶
- ۵- روشنفکری ایران با طرح صور مختلف مردم‌سالاری با خرد برتر ولایی و نظام ولایت فقیه ستیزه می‌کند ۲۹۶
- ۶- تخطئه روشنفکران در طرح اصالت فرهنگ ایرانی در مقابل فرهنگ اسلامی ۲۹۷
- ۷- تخطئه روشنفکران دینی مثل سروش در طرح سه فرهنگ (ایرانی، اسلامی و متجدد) ۲۹۷
- ۸- تخطئه روشنفکران در طرح تساهل و تسامح در مقابل غیرت و اعتقاد دینی و پای‌بندی به اصول مذهبی ۲۹۷
- ۹- تخطئه کامل نهضت آزادی و مهندس بازرگان به عنوان جریان التقاط لیبرالیستی و مسخ و تحریف مفاهیم اسلامی ۲۹۷
- ۱۰- نفوذی‌های روشنفکری به اصطلاح دینی در اهرم‌های کلیدی فرهنگی، آموزشی و مطبوعاتی و در جهت براندازی نظام (به عنوان مصداق بارزی از تهاجم فرهنگی غرب به درون نظام) ۲۹۸
- ۱۱- داستان نامه‌های روشنفکری در تضاد با اسلام انقلابی و انقلاب اسلامی و ادبیات جهاد و شهادت ۳۰۰
- ۱۲- تخطئه نخستین نشریات روشنفکری مثل آدینه، دنیای سخن، کلک و گردون به عنوان عوامل هجوم فرهنگی ۳۰۱
- ۱-۱۲- سازماندهی مجدد روشنفکری و پل اتصال داخل و خارج ۳۰۱
- ۲-۱۲- موسیقی مقاومت ۳۰۱
- ۳-۱۲- جنازه‌ای بر زمین، آسمان سرخ، زهد خشک، زهدان خشک ۳۰۲
- ۴-۱۲- تهران؛ بیوه بی‌هویت ۳۰۲
- ۵-۱۲- چالش شادی با غصه و بدبختی در خانه ویران شده ایران ۳۰۳
- ۶-۱۲- روشنفکری مذهبی و التقاطی و طرح استبداد دینی و تخطئه روحانیت برای تبلیغ اباحی‌گری ۳۰۳
- ۷-۱۲- تأکید بر هویت ایرانی در مقابل هویت اسلامی ۳۰۴
- ۸-۱۲- گریز از سنت‌های اخلاقی، ادبی و هنری ۳۰۴

۱۲-۹	اجباری بودن روسری زن در فیلم‌ها، سینمای ایران را از واقع‌گرایی دور می‌کند (ادبیات جنسی)
۳۰۵	
۱۲-۱۰	طرفداری از جهانی شدن
۳۰۵	
۱۲-۱۱	تشکیک در معرفت دینی با به هم بافتن التقاطی افکار غربی با ظواهر اسلامی و عرفانی
۳۱۰	
	گروه ب) (مجله معرفت و...)
۳۱۱	۱- تأکید بر حکم ارتداد و مطلق نبودن آزادی عقیده
	۲- استفاده از کلمه مرسی و نیز رواج شوخی و خنده و رفاه‌زدگی، نمونه‌های هجوم فرهنگ بیگانه (لزوم انضباط متشرعانه در فرهنگ)
۳۱۱	
۳۱۱	۳- نفی تأویل و تفسیر (هرمنوتیک) دین
۳۱۲	۴- تأکید بر حکم حجاب و احتمال وجوب آن حتی در مورد صورت و دستهای زن
۳۱۲	
۳۱۲	۵- عقلانیت اسلامی و نه عقلانیت غربی
۳۱۲	۶- دین خدا محور و نه انسان محور
۳۱۳	۷- نفی نظریه قبض و بسط و تحول معرفت دینی
۳۱۳	۸- نفی کثرت‌گرایی دینی
۳۱۳	۹- ولایت مطلقه فقیه در مقابل دمکراسی غربی
۳۱۴	۱۰- اسلامی کردن دانشگاه‌ها
۳۱۹	دیگر رویکردهای دین‌گرا
۳۱۹	مجله کلام اسلامی و...
۳۲۰	مجله اندیشه حوزه
۳۲۱	مجله حکومت اسلامی
۳۲۱	مقابله با ایرادهای حائری یزدی بر ولایت فقیه
۳۲۶	نوگرایی دینی
۳۲۶	کیان
۳۲۶	تاریخچه شکل‌گیری
۳۲۷	اهداف، موضوعات و نویسندگان
۳۲۸	الف) خارجی
۳۲۸	ب) دنیای عرب
۳۲۹	نمونه‌ای از مطالب و رویکردهای منعکس شده در کیان
	۱- اسلام فقهانی مقلد پرور و اسلام اخلاقی، عرفانی و فلسفی چون و چرا بردار است
۳۲۹	(تفکیکی میان الگوهای دینداری عوام و خواص)
۳۳۰	۲- معرفت دینی غیر از خود دین است و مقدس نیست
۳۳۱	۳- نقد درونی انقلاب

- ۴- نقد سیاستگذاری فرهنگی در بعد از انقلاب اسلامی ۳۳۲
- ۵- خبر از شکل‌گیری گونه تازدای از روشنفکری دینی ۳۳۲
- ۶- دفاع از سنتهای روشنفکری غالباً عرفی در ایران و طرح بی‌پناهی آن در بعد از انقلاب اسلامی ۳۳۳
- ۷- مکتب را در کارکرد تاریخی آن باید آزمود و به محک زد نه فقط در عالم استدلالهای انتزاعی ۳۳۵
- ۸- نقد رویکردهای جلال آل احمد و علی شریعتی ۳۳۵
- ۹- گذر از تندروی‌ها و حلالیت خواهی از مهندس مهدی بازرگان ۳۳۶
- ۱۰- حکومت دمکراتیک دینی ۳۳۷
- ۱۱- دین غیر ایدئولوژیک ۳۳۹
- ۱۲- نقد اندیشه دینی ۳۴۰
- ۱۳- نقد روحانیت ۳۴۱
- ۱۴- تکثرگرایی دینی ۳۴۱
- نوگرایی چپ (ایران فردا و...) ۳۴۲
- عرف‌گرایی** ۳۴۴
- کلک** ۳۴۴
- ۱- روشنفکران، احساس غربت و دلبستگی مبهم به گذشته و سنت و مغایرت آن با توسعه فرهنگی ۳۴۶
- ۲- نهادهای تحقیقاتی جدید و انتقادی درباره فرهنگ و جامعه ایران ۳۴۷
- ۳- بررسی انتقادی وضع مطبوعات در ایران ۳۴۸
- ارغوان ۳۴۹
- ۱- نقد غرب ستیزی و نظریه توطئه ۳۵۰
- ۲- نقد آثار و اقدامات فرهنگی پس از پیروزی انقلاب اسلامی ۳۵۰
- ۳- مسائل و بحرانهای معرفت شناختی در دین ۳۵۱
- ۴- انتقاد از خشونت و ایجاد ناامنی برای فرهنگ‌وران ۳۵۲
- نگاه نو ۳۵۴
- ۱- تکثرگرایی و تعامل‌گرایی فرهنگی (نقد غرب ستیزی، ممنوعیت ویدئو و...) ۳۵۶
- ۲- نقد خشونت نسبت به فرهنگ‌وران ۳۵۷
- ۳- جای خالی ترانه (سرگردانی هنر موسیقی در بعد از انقلاب) ۳۵۷
- ۴- نظریه توطئه ۳۵۸
- ۵- فردگرایی ۳۵۸
- دنیای سخن ۳۵۹

- ۱- راه مقابله با هجوم فرهنگی، سلب آزادی و حذف تنوع نیست ۳۵۹
- ۲- توسعه فرهنگی به معنای گذار از سنت به تجدّد، ترکیبی متداوم از کهنه و نو و اقتباس از تمدّن علمی و جدید غرب ۳۶۰
- ۳- شکوفایی فرهنگ مستلزم وجود آزادی فکر و عقیده، تحمل مخالفان و دوری از تعصب است ۳۶۱
- ۴- مطبوعات آزاد و مستقل، به دور از تولیت، مداخله و نظارت سیاسی - ایدئولوژیک حکومت و مصون از گروه‌های فشار ۳۶۲
- ۵- ایدئولوژی، ناشکیبایی و خشونت از موانع مردم‌سالاری در ایران ۳۶۴
- ۶- تساهل و رواداری و به رسمیت شناختن اختلاف ۳۶۴
- ۷- مفهوم دنیوی و غنایی عشق ۳۶۴
- ۸- برجسته کردن فرهنگ ایران قبل از اسلام ۳۶۷
- ۹- مفهوم شهروند درجه دوم (خودی و غیرخودی) ۳۶۷
- آدینه ۳۷۱
- ۱- نقد تمامیت‌طلبی (توتالیتاریسم) ۳۷۲
- ۲- آزادی قلم، ضرورتی حرفه‌ای که نیازمند فرهنگ تحمل مخالف و بردباری در مقابل اوست ۳۷۲
- ۳- بوستان متنوع فرهنگی یا گورستان قبرهای یکدست ۳۷۲
- ۴- بزرگداشت پیش‌کسوت‌های دانشگاهی و ملی ۳۷۳
- ۵- حذف بررسی کتاب ۳۷۳
- ۶- دفاع از آزادی و امنیت مطبوعات گفتگو ۳۷۴
- ۱- ضرورت توسعه سیاسی - فرهنگی پایه پای توسعه اقتصادی ۳۷۵
- ۲- همزیستی و گفتگوی فرهنگها (نقدی بر نظریه «برخورد تمدنها»ی هانتینگتون) ۳۷۶
- ۳- نقد گفتمانهای روشنفکری دینی (ضرورت تفکیک میان دین و حکومت) ۳۷۷
- ۴- نقد روشهای گفت و گوی نخبگان مذهبی، عرفی و روشنفکر باهمدیگر (اخلاق گفتگو) ۳۷۸
- الف) نقد شیوه برخورد چپ مذهبی - انقلابی با نظریه یک نماینده مذهبی مجلس مبنی بر مذاکره با امریکا ۳۷۹
- ب) نقد شیوه برخورد محمود دولت‌آبادی چه با حزب توده و چه با چنگیز پهلوان ۳۷۹
- ج) نقد ادبیات انتقادی پرگوشه و کنایه رایج در مطبوعات کشور ۳۸۰
- ۵- اقوام ایرانی ۳۸۰
- ۶- هویت ایرانی در ترکیبی از ملیت، اسلامیت و تجدّد ۳۸۱

- ۳۸۳ فصل چهارم: مروری بر گفتمانهای فکری - فرهنگی دوره پس از جنگ
- ۳۸۳ بیان / از بهار ۱۳۶۹
- ۳۸۴ سلام / از زمستان ۱۳۶۹
- ۳۸۶ نگاه نو / آیین اقتصاد / آیین اندیشه / ارغنون و... / سال ۱۳۶۸-۱۳۷۰
- ۳۹۰ دهه هفتاد و شدت گرفتن چالش‌های فکری - فرهنگی.
- ۳۹۱ طرح روی جلد گردون / تابستان ۱۳۷۰
- بیانیه مطبوعات و مطالبه تشکیل هیأت منصفه بر اساس قانون مطبوعات / تابستان ۱۳۷۰
- ۳۹۲
- بیانیه دفتر مرکزی «نمایندگان مقام معظم رهبری در دانشگاهها» و طرح تلویحی ترویج افکار کسانی مثل سروش / پاییز ۱۳۷۰
- ۳۹۳ ظهور نخستین کارکردهای فرهنگسراسازی توسط شهرداری تهران / پاییز و زمستان ۱۳۷۰
- ۳۹۳ اشغال و تخریب دفتر مجله دنیای سخن / در گذر از سال ۱۳۷۰ به ۱۳۷۱ حمله به کتابفروشی و انتشارات توس / اردیبهشت ۱۳۷۱
- ۳۹۴ استعفای سید محمد خاتمی از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی / خرداد ۱۳۷۱
- ۳۹۷ ادامه چالش‌های فکری - فرهنگی در فضایی از بیم و امید
- واکنش‌های تند گروه‌هایی از دین‌گرایان در مقابل نمودهایی از عرف‌گرایی و نوگرایی
- ۳۹۷ حمله کلامی کیان به گروه‌های فشار / زمستان ۱۳۷۱
- ۳۹۸ حمله فیزیکی موتور سوارها به دفتر کیان / اردیبهشت ۱۳۷۲
- ۳۹۹ ادامه بیم و امید / سال ۱۳۷۲
- (عرف‌گرایان و نوگرایان مردند که جشنواره مطبوعات بنامند یا سوگواری مطبوعات)
- ۳۹۹ نشست وزیر ارشاد و معاون او و مدیر کل مطبوعات با مدیران مطبوعات
- ۴۰۱ نخستین جشنواره مطبوعات، آمیزدای از امید و نگرانی و انتقاد
- ۴۰۱ دور جدید توقیف‌های مطبوعاتی / از زمستان ۱۳۷۳
- ۴۰۲ شدت یافتن مسأله سروش / از بهار ۱۳۷۴
- ۴۰۴ به آتش کشیده شدن انتشارات مرغ آمین / تابستان ۱۳۷۴
- ۴۰۶ افزایش اختلافات میان مسؤولان در نحوه رفتار با مسائل فرهنگی / سال ۱۳۷۴
- ۴۰۹ برنامه تلویزیونی هویت / سال ۱۳۷۵
- شدت یافتن اختلافات میان گروه‌های دین‌گرا تا حد مورد تهدید قرار گرفتن / سال ۱۳۷۵
- ۴۰۹

فصل پنجم: ادامهٔ چالشهای فکری - فرهنگی در بعد از دوم خرداد ۱۳۷۶ ۴۱۳

۱- دین‌گرایی معتقد به حاکمیت ولایت فقیه بر جامعه ۴۱۳

الف) کتاب نقد ۴۱۳

۱- معرفت‌شناسی و کلام جدید در جوامع مسلمان؛ سوء تفاهمی آغشته به التقاط و

بدعت ۴۱۴

۲- جدایی دین و حکومت مغایر با مضامین اصیل دینی است (نقدی بر بازرگان) ۴۱۶

۳- جدایی دین و ایدئولوژی (نقدی بر سروش و...) ۴۱۷

۴- دین در صحنه نه دین در حاشیه ۴۱۷

۵- تقابل جامعهٔ مدنی و دموکراسی غربی با شریعت اسلام (نقد تقلیل دین به امر شخصی

و حق مدنی) ۴۱۸

۶- مقابله با نهضت آزادی و نیروهای ملی - مذهبی ۴۱۹

۷- دفاع از جلال آل احمد در ضد غربزدگی و نقد روشنفکری (روشنفکران برخلاف ادعا،

نقدناپذیر و ایدئولوژی زده هستند) ۴۲۰

۸- واکنش نسبت به تغییرات کتابهای درسی تاریخ و کم رنگ شدن رویکردهای دینی در

آن ۴۲۰

۹- فرق اصلاحات با براندازی و ضرورت دور بودن اصلاحات از انحراف ولیرالیسم ۴۲۱

۱۰- اصلاحات در چارچوب ولایت فقیه ۴۲۲

ب) سخنرانی‌های پیش از خطبه‌های نماز جمعهٔ محمدتقی مصباح یزدی ۴۲۴

۱- خدا محوری و نه انسان محوری ۴۲۴

۲- مغالطاتی که به عنوان انتظار از دین یا دین کمینه صورت می‌گیرد ۴۲۴

۳- مغالطه‌ای که به عنوان حق و تکلیف به عمل می‌آید ۴۲۵

۴- مشروعیت حکومت، از نظر اسلام رأی مردم نیست ۴۲۵

۵- اسلام با مردم‌سالاری بی‌قید تعارض ماهوی دارد ۴۲۵

۶- تساهل و تسامح به معنای جدید با اصول و مبانی مسلمانی مغایرت دارد ۴۲۶

۷- آزادی به معنای جدید و نیز اباحه‌گرایی با اسلامیت منافات دارد ۴۲۶

۸- دین‌گرایی با عقل‌گرایی جدید و شکاک و نسبی نگر منافات دارد (دین‌گرایی مستلزم

مطلق‌گرایی است) ۴۲۷

۹- نادرستی قبض و بسط معرفت دینی و تفسیر خارجی از دین (هرمنوتیک) و تکرر

دینی و قرائت‌های مختلف از آن ۴۲۹

۱۰- تضاد ماهوی اسلام با عرفی‌گرایی و خصوصی شدن دین ۴۳۱

۱۱- نادرستی جدایی دین از سیاست ۴۳۱

۱۲- اسلام تکلیف حکومت را کاملاً مشخص کرده است ۴۳۱

- ۱۳- اجباری بودن عمل به احکام اسلامی برای مسلمانان پس از اختیار دین اسلام ۴۳۲
- ۱۴- ولایت فقیه برای اجرای احکام اسلام در جامعه و حاکمیت بخشیدن آن بر جامعه ضروری است ۴۳۲
- ۱۵- حکومت اسلامی باید برای اجرای احکام اسلام در صورت لزوم از قوه قهریه استفاده کند ۴۳۲
- ۱۶- هجوم فرهنگی غرب و غربزدگان و روشنفکران النقطاتی در جهت براندازی نظام اسلامی (و ضرورت مقابله شدید با آن) ۴۳۳
- ۱۷- تعصب و غیرت دینی ۴۳۴
- ۱۸- حکم ارتداد جزو احکام مسلم اسلامی است ۴۳۴
- ۱۹- خرید و فروش کتب ضاله حرام است ۴۳۵
- ۲۰- گناه در غیر خلوت فردی، در حکومت اسلامی یک جرم حقوقی قابل تعقیب قانونی است ۴۳۵
- ۲۱- امور معنوی و مقدسات و معتقدات مسلمین نیز آزادی را محدود می‌کند (فرق تفکر اباحه‌گرا و اسلامی در محدوده آزادی‌ها) ۴۳۶
- ۲۲- ضرورت گزینش عقیدتی و شرایط خاص اعتقادی برای احراز بسیاری از شغل‌ها و مقامات مهم در حکومت اسلامی ۴۳۷
- ۲۳- خشونت مبتنی بر حق از نظر اسلامی مذموم نیست بلکه واجب نیز است ۴۳۸
- ۲۴- لزوم خشونت برای حفظ کیان دین و نظام اسلامی به عنوان وظیفه شرعی حتی به صورت فردی ۴۳۸
- ۲۵- وظیفه دولت اسلامی فقط تأمین نظم و رفاه مادی نیست بلکه باید معتقدات صحیح و مقدسات و ارزش‌ها و شعائر اسلامی را پاسداری کند ۴۳۹
- نوگرایی دینی** ۴۴۰
- راه نو ۴۴۰
- نمونه‌ای از رویکردها ۴۴۲
- ۱- راهبردهای سیاسی ۴۴۲
- الف) عباس عبدی؛ راهبرد آرامش فعال ۴۴۲
- ب) سعید حجاریان؛ فشار از پایین و چانه‌زنی در بالا ۴۴۳
- ج) اکبر گنجی؛ سناریوی تشدید تضادها ۴۴۴
- ۲- روحانیان مخالف و منتقد ۴۴۶
- ۱-۲- محسن کدیور ۴۴۷
- ۱-۱-۲- عدم توانایی دین حکومتی در حفظ اصالت دین ۴۴۷
- ۲-۱-۲- استقلال نهاد دین و مرجعیت از نهاد سیاست (مرجعیت دینی به عنوان مهمترین نهاد جامعه مدنی) ۴۴۸
- ۳-۱-۲- نظارت فقیه ۴۴۸
- ۲-۲- حسینعلی منتظری ۴۴۹

- ۴۵۰ ۳-۲- عبدالله نوری
- ۴۵۱ ۴-۲- سیدابوالقاسم خویی
- ۴۵۲ ۵-۲- محمد مجتهد شبستری
- ۴۵۲ ۱-۵-۲- مدیریت علمی و فنی غیر معارض با حرام مسلم و نه مدیریت حلال و حرام فقهی به صورت ایجابی
- ۴۵۲ ۲-۵-۲- تناقض‌های بنیادی در قرائت رسمی از دین
- ۴۵۲ ۳-۵-۲- دین تجربی و تفسیر خارجی از دین و نه دین فقهی و ایدئولوژیک
- ۴۵۲ ۴-۵-۲- دین‌شناسی به روش علمی و پدیدار شناختی (تفکیک مداوم غیر ذاتیات از ذات و گوهر پیام)
- ۴۵۲ ۵-۵-۲- عقلانیت انتقادی با امر قدسی در گوهر تجربه دینی مانعة الجمع نیست (چالش در سنت نه نفی سنت)
- ۴۵۲ ۳- دامن زدن به اختلافات درونی نظام و برجسته کردن مواضع معطوف به تغییرات
- ۴۵۶ ۴- مرادده و گفت و گو با عرف‌گرایان (سکولارها)
- ۴۵۶ ۱-۴- چنگیز پهلوان
- ۴۵۸ ۲-۴- باقر پرهام
- ۴۵۹ ۵- گفتمان نوگرایی - تجدد (مدرنیته)
- ۴۶۲ ۶- لیبرالیسم / و لیبرالیسم دینی
- ۴۶۲ ۷- تحویل شریعت به ایمان و سازگاری روح ایمان با درجاتی از شک و الحاد
- ۴۶۵ ۸- استقلال فرهنگ و بازار کالاهای فرهنگی و هنری و کاهش نظارت عقیدتی حکومتی بر آنها
- ۴۶۸ ۹- نقد روشنفکری دینی
- ۴۷۰ سنت‌گرایی
- ۴۷۳ سنت‌گرایی اسلامی
- ۴۷۲ ۱- سوانح حیات و افکار
- ۴۷۴ ۲- نمونه‌ای از رویکردها
- ۴۷۴ ۱-۲- علم مقدس
- ۴۷۴ ۱-۱-۲- علم جدید اولاً تنها راه معرفت و دانش نیست ثانیاً باید در تحت فلسفه سنتی و الهی قرار بگیرد
- ۴۷۴ ۲-۱-۲- ضرورت رهایی از اصالت حس و تجربه و ماده‌گرایی جدید و رجوع به دو منبع مهم عقل عرفانی و وحی
- ۴۷۶ ۳-۱-۲- انسان فقط این خودِ فرو دین نیست، هستی اصلی آدمی، آن خود فرجامین است
- ۴۷۶ ۴-۱-۲- زمان فقط زمان کمی و خطی نیست، زمان اصلی‌تر، همان زمان سرمدی و مستدیر است
- ۴۷۶ ۵-۱-۲- انسان تنها با عبور از دنیاگرایی، اصالت بشر و عقل باوری است که به صلح و وحدت و آرامش می‌رسد
- ۴۷۷

- ۶-۱-۲- در حکمت خالده یا جاودان، خرد انسان تنها ذهن نیست بلکه وجودی دارد که می‌تواند با آن رو به خدا آورد (حکمت خالده دین را حقیقتی فرا تاریخی می‌داند) ۴۷۷
- ۷-۱-۲- نفی نسبیت و پلورالیسم دینی بی ضابطه عصر تجدد ۴۷۸
- ۸-۱-۲- اصالت فرهنگ شرقی در مقابل فرهنگ متجددانه غربی و عدم امکان ترکیب آن‌ها ۴۷۸
- ۹-۱-۲- جنبه‌های قدسی و معنوی طبیعت (سنت ناتوان از تولید علم جدید نبود بلکه اساساً نمی‌خواست چنین علمی ایجاد کند) ۴۷۹
- ۱۰-۱-۲- مخالفت ریشه‌ای سنت با اندیشه پیشرفت به مفهوم جدید آن (نقد زمان خطی) ۴۸۰
- ۱۱-۱-۲- وحی نباید به تجربه عادی انسانی تقلیل داده شود ۴۸۱
- ۱۲-۱-۲- «درست آیینی» غیر از «ظاهرگرایی دینی» است ۴۸۱
- ۱۳-۱-۲- صف مسلمانان سنتی از بنیادگرایان جداست ۴۸۱
- ۲-۲- جدایی علم جدید از امر قدسی و تقلیل معرفت به معرفت نسبی مادی و تاریخی (هجوم این فکر سکولار غربی به ایران از دوران قاجار) ۴۸۲
- ۳-۲- نه روشنفکری وارداتی، نه چشم بستن به دنیای جدید بلکه تفکر سنتی و تعامل خلّاق و نقادانه آن با اندیشه‌های جدید عرفی ۴۸۴
- ۴-۲- تداوم حکمت سنتی از ایران پیش از اسلام تا بعد از اسلام ۴۸۴
- ۵-۲- تمدن غربی؛ خروسی که سرش بریده شده است (پیشنهاد غرب‌شناسی در محیطی آزاد و انتقادی به جای غرب ستیزی عکس‌العملی) ۴۸۵
- ۶-۲- جوان مسلمان در مقابل صور مختلف هجوم فرهنگی غرب (از نوع جدید و پست جدید) ۴۸۶
- ۷-۲- دموکراسی، شکل آرمانی حکومت در همه جا نیست ۴۸۷
- ۸-۲- الهیات زیستومی تنها راه برون رفت از فجایع محیط زیست ۴۸۷
- تجدد سنت‌گرایانه** ۴۸۹
- ۱- سوانح حیات و افکار ۴۸۹
- ۲- نمونه‌ای از رویکردها ۴۹۰
- ۱-۲- اهمیت جهانی و تاریخی تجدد غرب ۴۹۱
- ۲-۲- در انتقاد از غرب باید محتاط بود ۴۹۲
- ۳-۲- در عین حال باید از تجدد غربی فاصله گرفت و انتقاد کرد ۴۹۳
- ۴-۲- نیاز به معنویت و سنتهای آسیایی-ایرانی ۴۹۵
- ۵-۲- جمع میان تجدد و سنت ۴۹۷
- ۶-۲- مخاطرات بازگشت به مذهب ۴۹۸
- ۷-۲- آفات ایدئولوژیک شدن دین ۴۹۹
- ۸-۲- دین در محدوده خصوصی ۴۹۹
- ۹-۲- معنویت و عرفان، گزینه‌ای برای شریعت ۵۰۰
- ۱۰-۲- نقد عالم سیاست ۵۰۱
- تجدد بومی‌گرایانه** ۵۰۳
- ۱- زندگی و سوانح ایام ۵۰۳
- ۲- نقد تمدن تکنیکی غرب ۵۰۵
- ۱-۲- سرمشق پرومته‌ای فناوری جدید ۵۰۵

- ۲-۲. مخاطرات موجود در تمدن جدید بر ضد انسان و طبیعت ۵۰۶
- ۳-۲. تهدیدهای کمین کرده نسبت به شخصیت فرد، معنویت آدمی، خانواده و معنای لذت بخش زندگی در تمدن غرب ۵۰۶
- ۴-۲. بیراهه تمدن جدید چه در الگوی غربی و سرمایه داری و چه در الگوی شرقی و سوسیالیستی ۵۰۷
- ۵-۲. مدرنیته غرب باید انتقاد اساسی و رادیکال بشود ۵۰۷
- ۶-۲. شرق با این همه قابلیت های نور و روشنی، باید از سرنوشت غربت غرب، عبرت بگیرد ۵۰۸
- ۷-۲. مدرنیته غربی، نسخه جهانشمول نیست، هجوم فرهنگی غرب یک واقعیت است ۵۰۹
- ۸-۲. به جای غرب ستیزی و غریزدگی باید به غرب شناسی و اقتباس آگاهانه از آن روی آورد ۵۰۹
- ۹-۲. تنها راه نجات هر دو طرف، همکاری و گفت و گوی شرق و غرب است ۵۱۰
- ۱۰-۲. فنون و تخصص های غربی بدون فرا - معرفت انسانی و تأملات فلسفی به بحران و بیراهه می انجامد ۵۱۱
- ۱۱-۲. کمیت گرایی و علم گرایی و اصالت روش آماری به بحران علوم اجتماعی منجر شده است ۵۱۱
- ۱۲-۲. لزوم بومی کردن و متناسب ساختن علوم و فنون جدید با فرهنگ و جامعه خودی ۵۱۲
- ۳- و سایر دیدگاه های نراقی ۵۱۳
- ۱-۳. فرار مغزها ۵۱۳
- ۲-۳. احتمال بروز تشنج و انقلاب ۵۱۳
- ۳-۳. ضرورت توجه به کیفیت زندگی پایه پای پیشرفت و توسعه کمی ۵۱۳
- ۴-۳. موج هویت خواهی در برابر غرب ۵۱۴
- ۵-۳. دین در آسیا دارای معنای فربه تری از دین در غرب است ۵۱۴
- ۶-۳. نه لیبرالیسم و نه مارکسیسم نمی توانند الگوی کارآمدی برای جامعه ایران باشند (زمینه های مستعد عرفانی و اسلامی در فرهنگ ایرانی) ۵۱۴
- ۷-۳. نه فراماسون ها، نه مارکسیست ها و نه تکنوکرات ها قادر به ارائه الگویی مناسب برای اداره کشور نبوده اند (بی توجهی به نقش فرهنگ و سنن و مذهب و مقدسات) ۵۱۵
- ۸-۳. نقد طرح متجدد سازی حکومت پهلوی و ریشه های انقلاب اسلامی و تنها راه چاره در حال حاضر ۵۱۵
- پسانوگرایی** ۵۱۸
- ۱- سوانح زندگی و افکار ۵۱۸
- ۲- نمونه ای از رویکردها ۵۲۰
- ۱-۲. نقد تجدید ۵۲۰
- ۲-۲. وضع پسانوگرا مانا نه با پسرفت به دنیای پیش - مدرن ۵۲۱
- ۳-۲. پذیرش جهانی بودن تجدید در عین تکرار فرهنگها ۵۲۲
- ۴-۲. تفاوت های ماهوی غرب و شرق (خودبنیادی و هستی بنیادی) ۵۲۳
- ۵-۲. نقد شرق شناسی غربیان و ضرورت گفت و گو میان شرق و غرب ۵۲۴
- ۶-۲. نقد جریان ضد غریزدگی در عین قبول واقعیت غریزدگی ما ۵۲۴
- ۷-۲. توسعه و تجدیدطلبی ایران؛ مقایسه ای میان قبل و بعد از انقلاب ۵۲۶
- ۸-۲. نقد روشنفکران ایدئولوژی زده ۵۲۷
- ۹-۲. نفی جدلی سنت و نه نفی مکانیکی ۵۲۸

- ۵۳۰-۱۰-۲ هیچ‌انگاری جدید و راه برون رفت از آن (مذهب یا معنویت)
- ۵۳۰-۱۱-۲ دین؛ امانه ایدئولوژیک و حاکم بر همه امور
- ۵۳۲ **مروری بر وقایع اختلاف آمیز بعد از دوم خرداد ۱۳۷۶**
- ۵۳۲ سخنرانی اکبر گنجی در دانشگاه شیراز
- ۵۳۳ مسائل راجع به حسینعلی منتظری
- ۵۳۷ وزارت کشور و مجوز دادن به اجتماعات مخالفان
- ۵۳۸ محاکمه غلامحسین کرباسچی
- ۵۳۹ مقاومت و اخطار دین‌گرایان
- ۵۴۲ قتل‌های زنجیره‌ای
- ۵۴۳ نوری و مهاجرانی
- ۵۴۴ محسن کدیور
- ۵۴۷ انجمنهای اسلامی دانشجویی و ... جنبش دانشجویی - بسیج مقاومت دانشجویی
- ۵۵۸ مطبوعات زنجیره‌ای
- ۵۷۱ بهمن
- ۵۷۵ جامعه
- ۵۷۷ ۱-۳ - تشویش اذهان عمومی
- ۵۷۷ ۲-۳ - درج مطالب مخالف موازین اسلامی
- ۵۷۷ ۳-۳ - توهین و افترا به قوه قضائیه
- ۵۷۸ ۴-۳ - ترویج مطالب خلاف عفت عمومی
- ۵۷۹ زن
- ۵۸۰ ایران فردا
- ۵۸۲ خرداد
- ۵۸۶ ترور حجاریان و گنفرانس برلین
- ۵۸۹ واکنش‌های دین‌گرایان منتهی به برکناری مهاجرانی
- ۵۹۲ ۱ - اداره و نظارت بر مطبوعات
- ۵۹۲ ۲ - بازار کتاب وضعیتی به مراتب بدتر از بازار مطبوعات دارد
- ۵۹۲ ۳ - در بازار هنر موارد ذیل مورد نظر می‌باشد
- ۵۹۳ ۴ - استفاده غیرقانونی از وجوه سپرده مردم برای سفر عمره و تزیین حقوق سپرده‌گذاران
- ۵۹۳ امضاء کنندگان نامه استیضاح
- ۶۰۴ کالاها و ارتباطات فرهنگی و مسأله نظارت
- ۶۰۷ موافقان
- ۶۰۸ مخالفان
- ۶۱۷ **چکیده یافته‌ها**
- ۶۲۳ **ضمایم**
- ۶۲۳ ضمیمه ۱
- ۶۳۱ ضمیمه ۲
- ۶۳۷ ضمیمه ۳
- ۶۴۱ **منابع و مأخذ**

دیباچه

از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، و حتی چند ماهی قبل از آن، با این که مبرهن شده بود مردم راه خود را در مسیر ایمان و پیروی از روح الله، بنده شایسته خدا، یافته اند، عده ای بر خیالات و اوهام قبلی خود باقی ماندند و بعضاً بر آن پافشاری کردند و امید داشتند در جریان اصلی حرکت و تلاش مردم، بر مبنای همان خیالات و با تبلیغ همان اوهام، انحراف و انشعابی ایجاد کنند. البته عمل تمام افرادی که مبادرت به چنان اقداماتی می کردند از روی علم و عمد نبود، همه هم یکسره ناشی از جهل نبود: آنها تمام گستره طیفی را شامل می شدند که دو انتهای آن یکی نادانی همراه با نابخردی و تعصب کور و دیگری دانایی آلوده به تزویر بود.

به طور قهری دوران جنگ تحمیلی زمینه مساعد رشد را از این جریانات فکری و فرهنگی گرفت، اما پس از آتش بس، صاحبان آن رشته افکار که چون مار در لانه خزیده بودند، سر برآوردند و آرام آرام مراحل را طی کردند که در میدان تضارب آرا و برخورد اندیشه ها، ابتدای آن چالش های فرهنگی بود، میانه آن تفتین اجتماعی و انتهای آن، با سوء استفاده از امکانات مردم سالاری دینی، ایجاد اغتشاش و تقلا برای براندازی.

مجموعه شگردهای به کار رفته مرا بر آن داشت که روند تحولات فرهنگی بعد از پیروزی انقلاب را با موشکافی و دقت بیشتر بررسی کنم، مگر از آن بررسی جامع به راهبردی که در ورای آن نهفته است بهتر پی ببرم. اما گستردگی موضوع چنان می نمود که رسیدگی جامع و دقیق آن از توان یک نفر خارج است، پس گروهی مأمور گردآوری و دسته بندی موضوعی اطلاعات شدند و محصول آن مأموریت، کتاب حاضر یعنی گزارش جریان شناسی فرهنگی بعد از پیروزی انقلاب است. البته به طور طبیعی هر محققى علاقه مند

است پس از گردآوری و دسته‌بندی اطلاعات، به تحلیل آنها پرداخته‌اند. این جانب ضمن احترام به چنان تمایلی در محققان گروه مجری، به دو دلیل مانع ورود آنها در تحلیل شدم: اول این که آن گروه برای بررسی تخصصی تشریحی مأمور شده بود و شرایط لازم برای تحلیل شایسته فراهم نیامده و امکانات مناسب در اختیارشان قرار نگرفته بود؛ دوم این که وسعت کار آن چنان بود که ورود در تحلیل هر بخش، تکمیل کار تشریحی را متوقف می‌کرد یا به عقب می‌انداخت. بنابراین، راه بهینه را در آن دیدیم که در فرصت مختصری که داشتیم بررسی تشریحی را هر چه کامل‌تر کنیم و تحلیل را به مجالی دیگر واگذاریم. لاجرم از مطالعه همین روند بر می‌آید که موضوع اصلی منازعه و میدان واقعی چالش، همانا «ایمان» است: با پیروزی انقلاب اسلامی، ایمان مردم بود که تفوق یافت و اعتقاد آنها به صدق و خلوص و وارستگی پیشوایشان بود که اختلافاتشان را کمرنگ یا محو کرد و پیروی یکپارچه از او و تعهدشان نسبت به آرمان‌های اسلامی بود که به استحکام نظام جمهوری اسلامی انجامید. در مقابل آن ایمان، تمام نیرنگ‌های فرهنگی صف بستند و مردمانی در لباس فیلسوف و جامعه‌شناس و روشنفکر و مردم‌شناس و مورخ و حقوقدان و فقیه و مجتهد و منتقد و اقتصاددان و مدرس حوزه و استاد دانشگاه و هنرمند و سیاستمدار و روزنامه‌نگار و نویسنده و داستان‌سرا ظاهر شدند تا گروه‌های مختلف اجتماعی را، اعم از کارگر و کاسب و کارمند و دانشجو و طلبه، به سمت خود جلب و به کمک انواع رسانه‌های جمعی قدیم و جدید و محصولات فرهنگی و هنری اغواگر، در ایمانشان رخنه و بدان خلل وارد کنند و از اتحاد کلمه و یکپارچگی آنها بکاهند و تعهدشان را به ارزش‌های اسلامی زایل نمایند و در وادی حیرت رهانشان سازند تا براحقی طعمه دشمنان گردند.

این بررسی تشریحی ضمناً مؤید ضرورت مطالعات متعدد و جامع و ریشه‌یابی برای تحلیل و نتیجه‌گیری و چاره‌جویی کاستی‌های موجود است. اعتقاد ما به حقانیت ایمان و هدایت در دین مبین اسلام هیچگاه نباید ما را مغرور کند و از نواقص سیاست‌ها و برنامه‌ها و طرح‌ها و ضعف‌های مدیریتی و اجرایی غافل سازد. این همان اصلاح خدایسندانه و مستمری است که زینده مردم‌سالاری دینی در جمهوری اسلامی است. امید آن بود که با انتخابات ۲ خرداد ۱۳۷۶، مانند هر انتخابات دیگر چنان روندی برای اصلاحات نهادینه شود و نظام ما رو به رشد رود نه این که وضع فرهنگی و اجتماعی به

انحراف گرفتار آید و ندای برخی مدعیان اصلاحات مشوق کسانی شود که تمایل شیطانیشان در ضربه زدن به ایمان مردم و ناامید کردن آنها از انقلاب اسلامی و در نهایت تحقق خواسته‌های دشمنان دیرینه ما و براندازی نظام است ولو با ابزار قرار دادن مقدس‌ترین شعارهایمان.

این بررسی تشریحی ادعای کامل بودن ندارد هر چند مجری طرح کوشش بلیغی برای آن منظور مبذول داشته است؛ چه در دسته‌بندی مطالب و واژه‌گزینی برای معرفی هر کدام و چه در کم و کیف محتوای اطلاعات گردآوری شده، امکان بهبود هست: آرا و نظریات مؤثر بزرگانی در عرصه فرهنگ و حکمت همچون علامه شیخ محمد تقی جعفری و علامه شیخ حسن حسن‌زاده آملی و فرهنگ‌ورانی چون مصطفی چمران، نیامده است و متقابلاً به برخی از نظریات کم اهمیت در جریان‌شناسی فرهنگی به صورت نسبتاً اغراق‌آمیز پرداخته شده است. به جریان فرهنگی ملهم از کلام الهی که با تفسیر علامه محمدحسین طباطبایی در دوران ما آغاز شد و مفسرانی نظیر شیخ عبدالله جوادی آملی آن را به صورت موضوعی ادامه دادند و تحقیقات قرآنی مؤسساتی چون مرکز فرهنگ و معارف قرآن و سایر مقالات و انتشارات جریان ساز قرآنی و نیز ترجمه‌های متعدد قرآن بعد از پیروزی انقلاب اسلامی که برخی به قلم مراجع عظام انجام گرفته و هر کدام جلوه‌ای از فرهنگ متعالی قرآنی را نشان می‌دهد توجه لازم نشده است و اساساً به نظر می‌رسد که شایسته است جریان‌شناسی مستقلی به صورت تخصصی در این باره انجام گیرد.

همچنین نهضت مهم فرهنگی دائرةالمعارف نویسی نوین که از ۱۳۶۲ آغاز شد فراموش شده است. از طرف دیگر، به تقلای فرهنگی برخی گروه‌های درویش مسلک و اهل تصوف و نیز فعالیت‌های گروه‌های فرهنگی التقاطی و عناصر متأثر از وهابیت پرداخته است. اینها بخشی از کاستی‌های محتوایی کتاب حاضر است.

از لحاظ شکلی، در نگارش متن سعی شده است از موضع‌گیری، به نفع یا بر ضد افراد یا جریانات پرهیز شود و به نقل اقوال آنها یا حوادث راجع به آنها با ذکر منبع اکتفا شود؛ اما چون منابع اطلاعاتی در دسترس مستقل نیستند و گاهی حتی از منبع رقیب برای نقل آرا افراد یا مندرجات مطبوعات استفاده شده و بعلاوه، هیچ فردی نمی‌تواند مدعی شود که در گزینش و نحوه بیان مطالب دیگران، گرایش‌های فکری و تمایلات

قلبی و اعتقادی خود را کاملاً رها می‌کند و بویژه همیشه از استدلال‌های متقابل قوی‌ترین و مناسب‌ترین را با رعایت حق و عدل می‌آورد، پس تبلیغ این که این متن از هر نوع جانبداری مصون مانده باشد گزاف است؛ با این همه فایده آن برای اهل نقد و بررسی، قطعی است، *إن شاء الله*.

از خوانندگان محقق محترم درخواست می‌کنیم که با تذکرات خود، اشتباهات و نواقص کار را به ما یادآوری فرمایند.

و قل رب اعوذ بک من همزات الشیاطین و اعوذ بک رب ان یحضرون (سوره مؤمنون، آیات ۹۷ و ۹۸).

ناظر طرح

۱۳۸۳/۵/۱۰

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران، قبل از هر چیز، ماهیتی فکری و فرهنگی داشته است. به عبارت دیگر، از آغاز تکوین، یعنی در اوایل دهه ۴۰، با خود «گفتمانی» متمایز حمل می‌کرد که از مهم‌ترین عناصر جوهری آن گفتمان، عنصر فکری و مبادی مکتبی و اعتقادی و اهداف ارزشی و سرمشق‌های هویتی خاصی بود که آن را به صورت جریان‌ی فرهنگی با اصول و مبانی و ادعاهای مخصوص خود، از دیگر جریان‌های فکری - فرهنگی مانند عرفی‌گرایی (سکولاریسم)، ملی‌گرایی، کمونیسم، اباحه‌گرایی (لیبرالیسم)، غرب‌گرایی و امثال آن متمایز می‌کرد.

در آغاز پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن ۱۳۵۷، هر چند مدتی میان جریان‌های فکری و فرهنگی مختلف، نوعی ائتلاف و اتحاد وجود داشت اما در کمترین مدت این تفاوت‌ها و اختلافات بروز کرد که از جمله بارزترین نمودهای آن در انقلاب فرهنگی خود را نشان داد. مقدمات انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۵۸ فراهم آمد و از آغاز سال ۱۳۵۹ با پیام نوروزی امام خمینی و سپس فعالیت انجمن‌های اسلامی دانشجویی و جهاد دانشگاهی و گروه‌های اسلام‌گرای معتقد به ولایت فقیه رسماً به تحقق پیوست. از همان زمان، بخشی از مرزبندی‌ها و اختلافات فکری و فرهنگی انقلاب اسلامی با سایر جریان‌های فکری - فرهنگی موجود در جامعه آشکار شد.

ستاد و سپس شورای عالی انقلاب فرهنگی و نیز جهاد دانشگاهی، از همان زمان از مهم‌ترین نهادهایی بودند که اهداف انقلاب فرهنگی را، یعنی ایجاد تحول در بنیان‌های فرهنگی جامعه در جهت مبادی فکری و ارزش‌های فرهنگی و هویتی انقلاب اسلامی، برعهده داشتند. در واقع، از ماهیت فکری و فرهنگی متمایز انقلاب اسلامی و مبانی

اعتقادی آن در مقابل جریان‌های فکری و فرهنگی و اعتقادی دیگر دفاع و جانبداری می‌کردند.

اما متأسفانه از آن دوره تاکنون، وجود مشکلات و موانع فراوان اجازه نداده است که مطالعات و تحقیقاتی گسترده دربارهٔ جریان‌های فکری - فرهنگی موجود در جامعهٔ ایران بعد از انقلاب اسلامی صورت گیرد. تا این که در شهریور ۱۳۷۹، با تصویب پیشنهاد معاونت فرهنگی - اجتماعی مرکز تحقیقات استراتژیک، با عنوان «طرح مطالعاتی جریان‌شناسی فرهنگی بعد از انقلاب اسلامی»، در دبیرخانهٔ شورای عالی انقلاب فرهنگی، این وظیفه بر عهدهٔ مجری طرح حاضر و همکاران علمی و پژوهشی وی قرار گرفت. در ابتدا، تمایل اصلی گروه تحقیق معطوف به طراحی و اجرای کار مطالعه به صورت مطالعه‌ای تشریحی - تحلیلی بود. به این صورت که، طرح عمدتاً به الگوی تحلیل گفتمان سوق پیدا کند، اما مذاکراتی که در اثنای مراحل اولیهٔ کار تحقیق با ناظر محترم طرح صورت گرفت و بازخوردهای حاصل از آن، به گروه تحقیق اشعار داشت که در این مرحله، صرفاً به تشریح جریان‌های فکری - فرهنگی و گردآوری و گزارش اطلاعات راجع به رویکردهای تفصیلی هر یک از این جریان‌ها بپردازند تا بعداً در صورت نیاز در طرح‌ها و مطالعات دیگری به تحلیل و تفسیر و ارزیابی پرداخته شود. بر همین اساس، در گزارش طرح حاضر، صرفاً به تشریح اجزای گفتمانی هر یک از مهم‌ترین جریان‌های فکری - فرهنگی بعد از انقلاب اسلامی، بسنده شده است. امید که در آینده، با همکاری محققان حائز شرایط، مطالعات دیگری با هدف‌های تحلیل و ارزیابی، ترتیب یابد.

یادآوری:

- ۱ - در این تحقیق از پرداختن به مواضع فرهنگی امام خمینی (ره) و حضرت آیت الله خامنه‌ای اجتناب شده، چنان اقدامی نیازمند تحقیق مستقل تشخیص داده شده است.
- ۲ - عدم به کارگیری ضمایر جمع برای افراد و نیز عدم استفاده از القاب حوزوی و دانشگاهی، نه از باب تحقیر بلکه به مقتضای کار پژوهش و تحقیق بوده است.
- ۳ - جملاتی که نقل قول مستقیم است بدون هیچ گونه تغییری داخل « » قرار داده شده است.

- ۴ - اصطلاحات بیگانه به صورت مورب حروفچینی شده است.

۵ - عناوین مکاتب و جریانات فرهنگی و سیاسی در ضمائم این گزارش، به صورت مفهومی توضیح داده شده‌اند.

۶ - در این گزارش به مقتضای بحث، از ترتیب تاریخی و موضوعی استفاده شده است.

۷ - با توجه به این که نهادهای حکومتی تأثیرگذار در امور فرهنگی، مثل شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای فرهنگ عمومی، کمیسیونهای فرهنگی دولت و مجلس در ادوار مختلف مرکب از افراد و اعضای بوده‌اند که هر کدام متأثر از جریانات غالب فرهنگی کشور بودند لذا به آن نهادها پرداخته نشده است مگر به مقتضای بحث که بدانها اشاره اجمالی شده است.

۸ - شکل‌گیری این گزارش مرهون تلاش و عنایت بزرگوارانی چون آقایان دکتر محمدعلی کی‌نژاد دبیر محترم شورای عالی انقلاب فرهنگی، دکتر علی منتظری رئیس محترم جهاد دانشگاهی، مهندس سیدمصطفی میرسلیم عضو محترم مجمع تشخیص مصلحت نظام و معاون فرهنگی اجتماعی مرکز تحقیقات استراتژیک و ناظر این طرح، است. ضمن تقدیر و تشکر فراوان از این عزیزان، از درگاه خداوند سبحان، توفیقات روز افزونشان را در خدمت به فرهنگ اسلام و ایران خواهانیم.

پاییز ۱۳۸۱

مجری طرح